

О. Л. Мачушникасистент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті подано результати експериментального вивчення спрямованості особистості студентів психологічного факультету, а також досліджено вагу гуманістичної спрямованості у її структурі. Визначено, що професійно орієнтовані студенти більшою мірою орієнтовані на людей та на допомогу їм, аніж студенти, що не визначилися у власному професійному виборі, незважаючи на тривалі навічання фахові психолога.

Ключові слова: студенти-психологи, спрямованість особистості, види спрямованості, гуманістична спрямованість, професійна спрямованість.

Постановка проблеми. Сучасні швидкі ритми життя, інформаційний бум, зміни в економічному та політичному житті нашої держави призводять до збільшення рівня стресу у житті майже кожної людини. Через це зростає попит на фахівців, здатних допомогти людині розібратися у персональних проблемах, знизити її рівень стресу, навчити протистояти йому та захищатися від негативних впливів ззовні, а також зменшити чи нівелювати особистісні негаразди. Теперішні працівники соціальної сфери мають непросте завдання: вміти допомогти собі задля того, щоб професійно допомагати іншим людям. Із цим завданням може впоратися лише той професіонал, який має гарну фахову підготовку, значний творчий потенціал та здатний самостійно шукати та аналізувати інформацію для вирішення багатьох питань. Саме тому час, проведений студентами у стінах вищого навчального закладу, є надзвичайно важливим для надбання ними необхідних професійних знань, вмінь та навичок. Проте, як показують результати досліджень з вивчення професійної спрямованості, не всі студенти дійсно зацікавлені у цьому. Деякі з них перебувають у стані адаптації або розгубленості тривалий час, також трапляються професійно дезорієнтовані студенти. Тому знати про ці особливості спрямованості студентів дійсно необхідно для того, щоб підтримати, зацікавити, професійно зорієнтувати молодих людей для подальшого успішного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як зазначають науковці, спрямованість особистості виступає показником та індикатором її діяльності. Вперше ґрунтовний аналіз даного феномену був даний у працях С.Л. Рубінштейна, який ввів його у науковий обіг [3]. Надалі дослідники описали окремі її види, як-от: ділову, колективістську, особистісну (Б. Басс, В. Смекал та М. Кучер, М. С. Неймарк); емоційну (Б.І. Додонов); гуманістичну, егоїстичну, депресивну, суїцидальну

(Д.І. Фельдштейн, І.Д. Єгоричева); професійну (Ф.Н. Гоноволін, Є.А. Климов, Н.В. Кузьміна); прагматичну, екзистенційну, гуманістичну, егоцентичну (Т. Данилова) спрямованість. Як бачимо, дослідники виділяють досить багато її видів, оскільки спрямованість виступає широким поняттям, що потребує подальшого його ґрунтовного вивчення та уточнення.

Оскільки спрямованість є складним утворенням, то вона потребує досліджень з різними групами осіб. Наш аналіз наукової літератури виявив недостатність розробки та досліджень з даної проблематики, тому вивчення професійної спрямованості майбутніх психологів є необхідним заради вирішення питань покращення їх професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу. Ми зазначаємо недостатність досліджень, які виявляли б особливості спрямованості майбутніх психологів ще на етапі їх професійного навчання. Зважаючи на цей факт, наше дослідження було присвячене даному питанню.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є експериментальне вивчення особливостей спрямованості студентів, які отримують фах психолога.

Виклад основного матеріалу. За М.Й. Варієм, спрямованість особистості – це її властивість, що становить собою систему взаємопов'язаних внутрішніх спонукань, які спрямовують та орієнтують її життєвий шлях у соціальному просторі й часі [1]. Професійна спрямованість розуміється науковцями насамперед як сукупність мотиваційних утворень (інтересів, потреб, схильностей, прагнень тощо), пов'язаних з професійною діяльністю людини впливають, зокрема, на вибір професії, прагнення працювати за нею і задоволеність професійною діяльністю. Професійна спрямованість, на думку багатьох дослідників, є інтегральним утворенням, яке характеризується предметом професійної спрямованості, в якості якого виступає професія (вид діяльності); видами мотивів

професійної діяльності; силою (рівнем) спрямованості, що виявляється мірою вираження прагнення до оволодіння професією і бажанні працювати за отриманою спеціальністю; а також ступенем задоволеності людини своєю професією [5].

З метою дослідження особливостей спрямованості студентів нами було використано методику Т. Данилової для визначення типу спрямованості особистості. У нашому дослідженні взяли участь 320 студентів-психологів перших – четвертих курсів Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомирського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом та Житомирської філії Київського інституту бізнесу та технологій. Методика призначена для діагностики структури спрямованості особистості студентів – майбутніх практичних психологів та виявлення того, наскільки широко у цій структурі представлений гуманістичний складник. Досліджувані оцінювали запропоновані твердження, тим самим виявляючи своє ставлення до них та даючи нам можливість визначити переважаючий у них вид спрямованості за найбільшою сумою отриманих балів.

Дослідниця охарактеризувала чотири види спрямованості. Гуманістична спрямованість визначається нею як така, за якої цілі, інтереси та потреби інших людей набувають для особистості першочергового значення. У спілкуванні такі люди толерантні, автентичні, емпатійні. За егоцентричної спрямованості цілі, інтереси, потреби людини звернені на неї особисто і мають егоїстичний характер. Центральне місце в ієрархії її цінностей займає вона сама, її найбільшою цінністю є саме її прагнення. Спілкування з іншими людьми відбувається у маніпулятивному руслі й характеризується відсутністю справжнього інтересу до співбесідника. Прагматичний вид спрямованості вказує на те, що домінуючим мотивом для людини є результати планування та успіху виконуваної діяльності, тобто саме конкретні результати діяльності мають першочергову вагу для особистості і саме вони й визначають цінність та значимість цієї діяльності. Про екзистенційний вид спрямованості можна сказати те, що вона характеризує людину як таку, що має високий рівень самоаналізу, рефлексії, прагне самореалізуватися та самовдосконалюватися. Домінуючою потребою виступає потреба у внутрішній діяльності. Саме гуманістична спрямованість, як зазначає авторка, є професійно значущою для психологів. Структура спрямованості розглядається нею з позицій двох ортогональних осей: «гуманізм – егоцентризм» та «екзистенціалізм – прагматизм» [4].

За допомогою цієї методики ми мали намір дізнатися, який саме вид спрямованості (егоцентрична, гуманістична, екзистенційна чи прагма-

тична) переважає у наших досліджуваних студентів-психологів, та як представлені інші її види. Проведене дослідження виявило переважання гуманістичного виду спрямованості у 46,2% опитуваних. Екзистенційний вид спрямованості зафіксовано за 25,6% студентського загалу, прагматичний – 24,1% та егоцентричний – 4,1%. Загалом наші результати не виявили переважання професійно значущого виду спрямованості у більшості наших досліджуваних. Крім того, ми повинні врахувати й той факт, що не всі студенти є такими, що прагнуть отримати диплом задля посвяти себе у майбутньому професії психолога. Наш умовний поділ студентства на дві групи за критерієм «розумію значущість зробленого мною професійного вибору та бажаю надалі працювати як психолог» дозволив нам більш глибоко вивчити особливості спрямованості досліджуваних нами студентів. Утворені дві групи більш точно виявляли ці особливості [2]. Більша група (197 осіб, 61,6% від загалу) відображала погляди професійно орієнтованих студентів, менша група (123 особи, 38,4% від загальної кількості) – професійно невпевнених.

Серед студентів-психологів, які прагнуть до обраної ними сфери працевлаштування, гуманістична спрямованість притаманна 64,5% осіб, прагматична – 22,3%, екзистенційна – 11,7% та егоцентрична – 1,5% досліджуваних.

З протилежної групи у 48% молодих людей визначено екзистенційну спрямованість, 26,8% мали прагматичну спрямованість, 17,1% – гуманістичну та 8,1% – егоцентричну спрямованість. Під час порівняння результатів цих двох груп ми отримали результати, які неоднозначно вказують на важливість розуміння особливостей спрямованості студентів під час їх підготовки у вищому навчальному закладі. Якщо більше ніж три п'ятих у групі професійно орієнтованих студентів дійсно підтвердили своє бажання працювати за фахом, продемонструвавши гуманістичну спрямованість, то у групі професійно не орієнтованих студентів ми також отримали підтвердження їхнім словам у вигляді демонстрації гуманістичної спрямованості менше, ніж у однієї п'ятої майбутніх спеціалістів-психологів. Ще одним цікавим для аналізу є перегляд відсоткового відношення кількості студентів, що мають гуманістичну спрямованість, відповідно до курсу навчання у вищому навчальному закладі (див. таблицю 1).

Дуже привабливим для нас є той факт, що у групі професійно визначених студентів (група А) вага гуманістичної спрямованості поступово, але невпинно зростає від року до року – від 55,9% на першому курсі до 75% на четвертому. Результати групи професійно невизначених студентів (група Б) також дуже промовисті: на першому курсі такі студенти не змогли продемонструвати наявності у них гуманістичної спрямованості взагалі,

на 2–4-ому курсах такі студенти з'являються, але у дуже обмеженій кількості. Появу певної кількості людей із даним видом спрямованості ми схильні приписувати саме їх навчання за даною спеціальністю, її специфіці, оскільки їх перебування на лекційних та практичних заняттях у вищому навчальному закладі, в умовах спеціально організованого навчання, виконання професійно орієнтованих завдань не можуть не знайти емоційного відгуку навіть у частини професійно невизначених студентів.

Егоцентрична спрямованість у студентів групи А усіх курсів спостерігається на вкрай незначному рівні: на усіх курсах, крім першого, де таких осіб не виявлено взагалі, цей вид спрямованості продіагностовано лише у однієї особи на кожному з курсів. У групі Б, навпаки, егоцентрична спрямо-

ваність визначена з деякими відхиленнями приблизно у п'ятої частини студентів. Можемо зазначити, що професійно не зорієнтовані студенти більшою мірою піклуються саме про власні інтереси у різних сферах їхньої діяльності та міжособистої взаємодії з іншими особами.

Прагматичний вид спрямованості у групі А мають дещо більше однієї п'ятої досліджуваних, а ось у групі Б їх вже більше чверть. Екзистенційна спрямованість у групі А спостережена у трохи більше, ніж у однієї десятої від усіх осіб, а ось у групі Б – це головний вид спрямованості, який притаманний більше, ніж половині наших досліджуваних. Вважаємо, що спрямованість на результат за прагматичної спрямованості не є однозначно негативним показником, якщо він доповнюється іншими вдалим професійними характеристиками.

Таблиця 1

Розподіл видів спрямованості у професійно орієнтованих студентів

Група А (кількість та % від загальної кількості досліджуваних)	Види спрямованості (кількість та % від загалу групи)	Рік навчання	Кількість студентів (% від курсу)
Група А – група студентів, спрямованих на професію, що ними здобувається (197; 61,6 %)	гуманістична (127; 64,5 %)	1	19 (55,9%)
		2	58 (63,7 %)
		3	32 (66,7%)
		4	18 (75%)
	прагматична (44; 22,3 %)	1	10 (29,4%)
		2	20 (22%)
		3	10 (20,8%)
		4	4 (16,6%)
	екзистенційна (23; 11,7 %)	1	5 (14,7%)
		2	12 (13,2%)
		3	5 (10,4%)
		4	1 (4,2%)
	егоцентрична (3; 1,5 %)	1	–
		2	1 (1,1%)
		3	1 (2,1%)
		4	1 (4,2%)

Таблиця 2

Результати розподілу за видами спрямованості професійно незацікавлених студентів

Група Б (кількість та % від загальної кількості досліджуваних)	Види спрямованості (кількість та % від загалу групи)	Рік навчання	Кількість студентів (% від курсу)
Група Б – група студентів, професійно не орієнтованих (123; 38,4 %)	гуманістична (21; 17,1%)	1	–
		2	11 (29,7%)
		3	5 (11,1%)
		4	5 (16,1%)
	екзистенційна (59; 48%)	1	4 (40%)
		2	16 (43,3%)
		3	24 (53,3%)
		4	15 (48,4%)
	прагматична (33; 26,8%)	1	4 (40%)
		2	7 (18,8%)
		3	16 (35,6%)
		4	6 (19,4%)
	егоцентрична (10; 8,1%)	1	2 (20%)
		2	3 (8,1%)
		3	–
		4	5 (16,1%)

ками. Така велика вага екзистенційного виду спрямованості у групі професійно невизначених студентів саме і вказує додатково на невизначеність життєвих та професійних планів цієї частини студентів, хоча й характеризує людину як вдумливу, що прагне до самоаналізу, самореалізації та самовдосконалення. На нашу думку, саме ця частина студентів може стати професійно орієнтованою за умови їхнього зацікавлення професією, адже студенти не залишають заклад, а продовжують піддаватися педагогічним впливам. Знаючи, який вид спрямованості переважає у таких студентів, для викладачів відкриваються можливості саме індивідуального впливу на кожну особистість та здійснення принципу індивідуалізації навчання.

Таким чином, для групи А позиційні місця видів спрямованості розподілилися наступним чином:

1. Гуманістична (64,5%).
2. Прагматична (22,3%).
3. Екзистенційна (11,7%).
4. Егоцентрична (1,5%).

Для групи Б ці дані наступні:

1. Екзистенційна (48%).
2. Прагматична (26,8%).
3. Гуманістична (17,1%).
4. Егоцентрична (8,1%).

Друге та останнє місце у кожній групі зайняли однакові види спрямованості, але відсоток студентських виборів за ними суттєво відрізняється. Стосовно егоцентричної спрямованості – це 10 осіб проти 3 за значно меншої наповнюваності групи. Прагматична спрямованість отримала приблизно однакову кількість студентських виборів: приблизно одна п'ята та одна четверта частина відповідно. Найбільш вагомі відмінності спостережено у двох видах спрямованості: гуманістичній та екзистенційній: вони обмінюються своїми місцями у цих студентських групах. Гуманістична спрямованість, маючи більше ніж половину виборів у групі А, отримує лише менше однієї п'ятої виборів у групі Б. Екзистенційна спрямованість натомість має майже половину виборів у групі Б та менше однієї п'ятої у групі А. Прагматична та егоцентрична спрямованості не втратили свої позиції у жодній групі, залишаючись на другому та останньому місці відповідно, а у групі Б – це головний вид спрямованості, який отримали більше половини наших досліджуваних.

Висновки і пропозиції. Результати проведеного дослідження дають нам можливість стверджувати, що лише ті студенти, які навчаються у вищому навчальному закладі, маючи на меті подальше працевлаштування за фахом, дійсно

мають професійну спрямованість і є професійно орієнтованими. Адже більшість студентів продемонстрували наявність у них гуманістичної спрямованості. На противагу їм, серед студентів, які були виокремлені у групу професійно не орієнтованих студентів, гуманістична спрямованість була визначена у незначній кількості осіб. Цікавим є і той факт, що поява гуманістичного виду спрямованості у таких студентів залежить від кількості часу, що вони провели у вищому навчальному закладі. Вона підвищується у студентських групах від курсу до курсу. Специфіка предметів, що викладаються, вплив або приклад викладацького корпусу, виконання навчальних завдань, перебування на навчальній практиці – усе це допомагає переорієнтувати та зацікавити професією частину тих студентів, що вагаються у прийнятті свого професійного вибору як дійсно правильного та прийняттого для своєї майбутньої професійної діяльності. Наше дослідження не претендує на повноту огляду проблеми, не є вичерпним і вимагає подальшого дослідження. Надалі ми маємо на меті приділити увагу розвитку професійної спрямованості майбутніх психологів, виявленню чинників, що впливають на її розвиток, розробці програми з її розвитку задля індивідуалізації їх навчання у вищому навчальному закладі відповідно до рівня їхнього професійного зацікавлення та з метою підвищення рівня освоєваних знань, вмінь, навичок і відповідного професійного спрямування.

Література:

1. Варій М.Й. Взаємозв'язок основних процесів людського буття у психосоціальному вимірі. Психологічні науки : теорія і практика сучасної науки : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 17–18 серпня 2018 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 5–10.
2. Мачушник О.Л. Інтерес до професії як чинник пізнавальної активності майбутніх психологів. *Наука і освіта*. 2014. № 5 /СХХІІ/ С. 248–254.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : ПИТЕР, 1999. С. 518.
4. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Киев : Миллениум, 2004. С. 232–235.
5. Шевченко Н.Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. № 1 (5). С. 95–101.

Мачушник Е. Л. Изучение особенностей профессиональной направленности будущих психологов

В статье представлены результаты экспериментального изучения направленности личности студентов психологического факультета, а также исследован вес гуманистической направленности в ее структуре. Определено, что профессионально ориентированные студенты в большей степени ориентированы на людей и на помощь им, чем те студенты, которые не определились в своем профессиональном выборе, несмотря на длительное обучение профессии психолога.

Ключевые слова: студенты-психологи, направленность личности, виды направленности, гуманистическая направленность, профессиональная направленность.

Machushnyk O. L. The study of the peculiarities of future psychologists' professional orientation

The article presents the results of an experimental study of the students' orientation in the Department of Psychology. The importance of the humanistic orientation part of the professional orientation has also been investigated. It has been determined that professionally oriented students are more inclined towards people and helping them than those who are undecided about their career path regardless of the length of their studies to earn a degree in Psychology.

Key words: psychology students, personality orientation, orientation types, humanistic orientation, professional orientation.